

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 102 (15540) ♦ 1995 чылдын

июнь 1, четверг

Ат салган шагы 19.50.

Садр ортоаа 400 рубль.

ПРЕЗИДЕНТ БАШТАЙГЫ ДАШТЫ САЛГАН

МОСКВА. Россия Федерациязынын Президентин Б. Н. Ельцинни, РФ-тин Чазанын Даргазы В. С. Черномырдинни база Тыва Республиканын Президентини Ш. Д. Ооржактын чоотка чаа үндүргөн чарлыктарын, айтышкынарнын өзүгээр Москвага Тыва Республиканын доктаамал төлээ черинин бажынын тудар дугайында дынамыстарын мөөк мурунда төп болгаш республика солуннарыга парлаан.

Тыва Республиканын Президентини Ш. Д. Ооржактын Москвада ТР-нин доктаамал төлээ черинин бажынын тудуунга баштайгы дашты салдырынга тураскаткан байырлыг өзүлүк чоотка чаа болган.

Ук тудуунга кылал эгелээр мурунда Москвага болгаш өске-даа даштык фирмаларнын аразына тускай конкурсту чарлаан болгаш анаа тилекти болган. Югославияда «Крина» фирманын тудар чыгарылыш берген. Ол фирманын төлөөлөрү чоотка чаа Тыванын Президентиниң болгаш Чазанын доктаамал төлээ черинин бажынын тудуунга мыйгыктарын көргүзүп, тыва национал хевир-биле тунтулар конуучу чараш комплекстин маддин экжелгенер.

Төлээ черинин бажынын Москванын төүндө Донская кудумчузуна элтиг чараш черге турар апар дээрин дем-

Төлээ черинин бажынын доктаамал төлээ черинин бажынын тудуунга мыйгыктарын көргүзүп, тыва национал хевир-биле тунтулар конуучу чараш комплекстин маддин экжелгенер.

Төлээ черинин бажынын Москванын төүндө Донская кудумчузуна элтиг чараш черге турар апар дээрин дем-

Төлээ черинин бажынын Москванын төүндө Донская кудумчузуна элтиг чараш черге турар апар дээрин дем-

Төлээ черинин бажынын Москванын төүндө Донская кудумчузуна элтиг чараш черге турар апар дээрин дем-

Төлээ черинин бажынын Москванын төүндө Донская кудумчузуна элтиг чараш черге турар апар дээрин дем-

Төлээ черинин бажынын Москванын төүндө Донская кудумчузуна элтиг чараш черге турар апар дээрин дем-

САХАЛИНГЕ БОЛГАН ХАЛАП

САХАЛИН. Чөөк шимчээшкениниң халавнга таварышкан кийилерин амы-тынны камгалаар, катар тургузукчу ажилдарын чорудар талаа-биле Сахалинниң чурттакчыларынга дуза чедирерини аразын дилеп тыварын РФ-тин Федерация Чөөүлелинин даргазы дилээ. Сахалинде акиа-корреспондентиниң шилчээринге агар сапнарын аяктан: Мурнуу-Сахалинск, Курбанк, рубль агар саны 3132339, ИФФ 277004. Сахалин областын чыгарыш, Мурнуу-Сахалинскниң соопчачыны дамчыттыр КОР/Счет 081204, хүдээп алыр чурт—Оочум өтөшкан даштык садыг бонкызы, агар саны — 76701/001.

Мурнуу-Сахалинск. (РосИТА-СЧТА-нын көр.) Сахалин ортулуктуу соңу девискээринге, улганга Нефтегорск хоорайга болган халаптыг чер шимчээшкениниң уруктурун узуткаар талаа-биле бугу кемчелерин Россия Федерациязынын Чазанын Даргазынын бирги оралакчысы Олег Соскович болу дортү-биле удуртуп турар Халапка таварышканынын амы-тынны камгалап алыр, оларга практиктиг бугу дузаны чедирер, халаптыг уруктурун узуктаар талаа-биле бугу кемчелерин үзүт-каар талаа-биле дүгөн кемчелер үзүлдүлүп турар.

Чөөк шимчээшкениниң халавнга таварышкан мөөк чөөк болган камгалап ижилдерин бугу төрөлдеринге халап кымылалды Россия Федерациязынын Президентининин Воеводичиниң Ельцин илгерилээр болгаш бугу халавнын уруктурун узуктаар талаа-биле бугу кемчелерин үзүт-каар талаа-биле дүгөн кемчелер үзүлдүлүп турар.

Чөөк шимчээшкениниң халавны алаа олумчылдыг биле холбоштыр кымылалды чурттуг бугу девискээринге парлаан.

САХАЛИН. Чөөк шимчээшкениниң уруктурун узуктаар талаа-биле бугу кемчелерин үзүт-каар талаа-биле дүгөн кемчелер үзүлдүлүп турар.

Чөөк шимчээшкениниң халавны алаа олумчылдыг биле холбоштыр кымылалды чурттуг бугу девискээринге парлаан.

ӨГ ДОЛДУР АНАЙЛАР

Танды кожунун чамдык ажил-агайлыгынын кардарчылары чайгы хонаштарге көжүп эгелээ. Өске кожунунда ышкыш Тандыга кадарчылар чайлагар дегем ордарлыг тайгалар бар эвес. Межегейини, Успенканын кадарчылары ышкыштардан көшкөн. Ургайлыгы, Дүс-Хөлдүн кы-дын доландыр хонуп алгаш, чайлар улус-ла болгаш, Ургайлыгга база-ла телем олар кайда боор. Улгага-ла 4-5 аал жок хонуп алгаш чайлар чүвө.

Бо чоотка Тилелегини 50 чыл оюн демделгезин соонда, Межегейини дуржулгалыг каларчызы Зинаида Мадан-оолуна Ооржак Уургайлыгга чайлагар көшкөнүн биразы. Ол бо чылдың койлан-на чаш хураган-

нарны камгалап алыр талаа-биле көрдүнгөн сан-чуралгайларга бичин-ле чедир албаан. Май эгезинде каш хондуур улаштыр чылаан, ышкыштар кадарчылар өшкүрүн кыргыл алган. Агаар бойдус-биле кижи харылдаа-лыг эвес, май 15-те күштүг хат халдышкан. Танды элээнге харын чапкан. Бичангаш чаа кыргазан өшкүрүгө, ышкыштар өткен чылгы анайлыгы канчаар-даа аажок бердээшкенини таварыштырган. Чаа кыргазан анайтынын, сооктан лондуур өтүрбө-биле, өг иштине чөөк ужура таварышкан. Шала улус-улусларын даштык чыгарышканга киригеш, бөөзөт, кийгеш-биле ыжкытай салып турган.

Савий-оол ООРЖАК.

ЧАГЫДЫЛГА - 95 (II)

«Шынның» номчучуларына Республика солуннарын чыгыдылганы каш хонгаш, июнь 15-те доостур болгай. Бичангаш артка хуусаада «Шын» солуну чыгыдып алырынын хемчеглерин алырынче, хүндүлүг номчучу, Силерни кыйгыдывас.

Ийгин чартык чылда чыгыдылган өртөө 42 мун рубль, үш айда — 21 мун рубль. Чыгыдылга чок артарга чүдөн сагыш аарычгы, бичангаш акша харамнанмай, хемчеглерин алыры чугула ышкыш.

Республиканын бугу почта ажилдакчыларына «Шын» солунунун бо чылдын ийгин чартында чыгыдылганын кайы хире хемчээлдиг болуру силерден улуг хамааржыр, хүндүлүг почтачылар. Чыгыдылга дээш силернин илдекчилгил ажилынар хилне барбас. Ийгин чартык чылда, азы дортү-биле чугаалаарга, август 31-де тургустунуп келгенин 70 чыл оюн демделгээр «Шынның» — Тыванын хоочун солунунун чыгыдылгасы дээш үлүг-хууну кинерин — силернин буянныг ажил-үүдөнөр болур!

Кожууннар, хоорайлар, суурлар, сумулар чабыргаларынын даргаларына, бугурулгелерини, алган чөөлөрүни, организацияларын удурткучуларына Хүндүлүг даргалар, удурткучулар, Силернин

девиискээринерде, коллективтеринерде «Шын» солунун чыгыдылганы кандыг янызыг чоруп турарыну сонургап көөрүн солунун редколлегиязы улуу-биле дилеп тур. Оон-биле чергелештир «Шын» солунун чыгыдылгасына бугу талааны летикини көргүзүп, ону көүдөлдиринге бар болтуг аргаларын аягылаарын дилеп тур. Чижээ, оон мурунда «Шынның» чыгыдыр ажилдакчыларынын данзызын тургускаш, шалын акшазын кириштир, шилчиндилге-биле санажылганы кылп турган болгай. Ону ам-лаа аягылап болгай. Кым чагылгалга кылып алганыл, кым кылбааныл деп чүвени сонургап, моральныг салдары безин чедирер болза, четтиргенивис илердир бис. Силерге аягылап турган хоочуннарга, өске-даа материалдыг байлаа чегей кийилерге албан чери, организация, бугурулге чыгыдылганы спонсор аргазы-биле халаска чоп чыгыдып берип шыдаас деп. Аргалар-ла хөй.

Оон аныгыда, организация, албан чери, бугурулге болу чыгыдылга кылып алган турарына силернин шилинтерин херек. «Шынның» ийгин чартык чылда организация, бугурулге, албан черинге чыгыдылган өртөө — 80 мун рубль.

Утпагар — 1995 чылдын ийгин чартында «Шын» солун тургустунганыннан бээр 70 чыл оюн силернин-биле кады демделгээр.

АЖЫКТЫГ ЧУГААНЫ КЫЛГАН

Чоотка чаа Мурнуу Уралдын Копейки хоорайга Россиянын куруненин удуртуг албанын информация эгеделиниң организация элтиргенин хурал болган. Неделя иштине болуп өрткен ол хурал-семинар Россиянын республика, край, областанын удуртуг албанын информация эгеделиниң начальниги А. С. Ротнов удуртуп элтирген.

(Бистин көрр.).

АДА-ИЕ УНИВЕРСИТЕДИ

Бай-Дар ортумак школанын чанында ада-ие университети каш чыл улустур чедишкенин аяккап келген. Айдын соолугу пиян-пиана ада-иелер эргениниң 8 шакта чыгылып кээр чыгылды. Ада-иелерин илдекчил апарганын университетке артып турар хемчегдерини, ылангы лекция бөлүмдөрүнүн шнарылыг аяккап, апарыны херектештүрүл. Ада-ие университети төрүнө чамдыкта өөрликтерин болгаш башкыларын киргизилгели-биле бичин көпчүлдүккү болгаш санжыгыга көргүзүлгөнин кичээлдер биле алаштыр элтиргенин чынып алган. Бо өөрликте чылдында Тыванын сураалыг чогаал-

ПОЛИТИКТЕР «ДИРЛИП» ЭГЕЛЭЭН

Россиянын политиктиг амдыралында мындааган эгелдиз халыжыныктер көүдөзи. Чүгө дээрге бо чылдын декабрь 12-де Конституцияга көрдүнгени өзүгээр РФ-тиң Федералдыг Хураалын (парламентинин) соңуздаазы ылан-ла болуп апарган хевир-лык чүгө ышкы деп турарын чыгыдылган номчучулар билир боор. Моон мурунда Федералдыг Хураалын эргелдиз-үүлдүлгөн 4 чыл хуусаада узаттары дээр ордала-жыжыкынар турду. Бичангаш чаа ол чүгөлдүр бүтпейн барган.

Бичангаш чаа федералдыг парламент депутаттары болушкан база эрге-чагыргач чүгөкөн кижилерин амлан эгелдиз халыжыныктеринин ниитиндеги база дагы халыж берген. Өскээр чугаалаарга, соңуздаар-биле холбоштыр ниитилелдин политикчилдиги улам халыжаан. Эрткен недела түнүзүнде ТР-нин Дээди Хураалына соңуздаар бугурулууда Россия Федерациязына болгаш Тывага байдалга хамаарыштыр политиктиг партияларын, хөй-инти шимчээшкенин төлөөлөрүн киргизилгели-биле «Тегерик стол» артыга чугаала-жыжыкынар болган.

Тыва парламентинин удурткучу Каадыр-оол Бичелейнин эге сөзү-биле илетерик болгаларына ам соңуздаарлар чыгыры элтиргенин уктурулгис чүгө дээрге соңу-гудаларын түнели бистин амыралыктыг бугуруу-биле тодарангылаштыр турар, мычангаш ниитилелдин политикчилдигин аяккап, эки талаарже улугура чугула дээр-

зинге хамаарышкан чүгөлдөр колдаан.

Ам санал берген кижилерин чугааларында чамдык допчулаалары кирип көрүн. Бир дуугарында «Россиянын демократтыг шилделгези» партияны Тыва салбырынын даргазы Генрих Энп санал берген.

Орус дымдыг хамаатчыларын шунту регионнарда кызып үндүрүп турары меге эвес. Бичангаш кижилерин бугурул чок чоруп өскөн. Федеративтиг курунеше шунту субъектилерден эргелгил болу болгай. Тыва азы Хакасия Красноярск крайдан чүгө-биле ыгылар ужурулдуг.

Бугу Россияда чыгыс эконимика бар болганга, хоолу-дурм база чыгыс айл болур. Артыраж суаун федералдыг болулар лезин шы. Тыванын ол суауну даргазы чыгыры кылп алгаш, «мен кошкош херээжен кижилер мен» дигээрди-дир. Бугун хама-лык хоолуларын курун болу күтүүлени турар. Боду хоолулар үрөп турар курун эрге-хоолууду болуп шыда-вас.

Национализм дугайында хөй халыжынын үндүрүп турар бис. Чыгыс-лаа национал эргези кызгадаттымай турар, а тодарыг кижинин эргелери са-гынтымай турар чүв-дир. Дем эрге дилип-ле турар бис. Кылдыга, калдыга, кожунга көрдөк, удуз хоорайга күлдө 4 депутатка олут бергеш, дем эрге дугайын канчап чугаала-лар деп-ле турар, ол хиреле улуска садыгарып, акша аяккап алыр арга бербей турар. Иш шил муну садып олурган кадыны милиция сывгарган

дуур кызарга-ла, олаа чүүд дедир импержи кыдыр элдер. «Кашыны Тывада үндүр ойла-дысымыз, ол мен Москвага кирибес деп М. Анай-оол шын чугаалады. «Хостуг Тыва» менн Тывада ий чыл иштине үндүр ойладым деп билир турар-дыр. Ол солду бээр болза, та канчаар чүвө. Федералдыг Хураал соңузда-ды биле ышкыш-ла чугула эвес, мында улус Улуг Хураалын болгаш ТР-нин Президентинин соңуздаанын бажин-да туудуп алган турар».

Түнелинде «тегерик стол» башкырычызы хүдээлтег К. Бичелей чамдык санал-дарга хамаарыштыр чүвө чугаалаан:

«Чаныгыста диктатор эки бе азы 5 мун км. ыракта диктатор эки бе деп болза кызыл. Ол шыкша Федералдыг Хураал соңуздаазы база ышкыш чыгып, бирөөзү — чакаткы, өскөө — парламентинин бол-дур чөп» — эне айылдыг деп болла-биле төндүрген.

Оон соңузда профессор-лдерден Г. Тутынгин, херээженер элчилелден М. Ондар, депутат М. Анай-оол, сайгарлык К. Ковалев, Президент чөвү-дүкченин В. Багай-оол санал бергенер.

Мурнуу Анай-оолун сана-лыган: «Чон биле эрге-чагыр-га аразы дымалдык. «Тувинская правда». «Шын» солуннары номчулур, шунту эки болуп турар. 97 чылда чөвүлдер бээрин безин азап-каан боор-дур. Ам бир прези-дент хуусааны канчап шыла-жыдыт? Соңузда мурунун алашкычыларын күөдүлү хер-рек».

Сергей Ковалевтин санап-дан: «89 чылда Шириниң бугу-рулдуу болуп дээр даштык. Бичан-гаш декабрь 12-де эмес-ле барып соңуун алаар бис. Надежда ЭРГЕП. «Шынның» көрр.

Бистин республикадан Куруненин үндүрүг инспекция-зының «Налог» АИС-тиң киддис начальниги Урана Тонукрак, парлагла секретари Д. Куулар киришкенер. Болуп өрткен хуралды Россиянын куруненин удуртуг албанын информация эгеделиниң начальниги А. С. Ротнов удуртуп элтирген.

(Бистин көрр.).

АДА-ИЕ УНИВЕРСИТЕДИ

Бай-Дар ортумак школанын чанында ада-ие университети каш чыл улустур чедишкенин аяккап келген. Айдын соолугу пиян-пиана ада-иелер эргениниң 8 шакта чыгылып кээр чыгылды. Ада-иелерин илдекчил апарганын университетке артып турар хемчегдерини, ылангы лекция бөлүмдөрүнүн шнарылыг аяккап, апарыны херектештүрүл. Ада-ие университети төрүнө чамдыкта өөрликтерин болгаш башкыларын киргизилгели-биле бичин көпчүлдүккү болгаш санжыгыга көргүзүлгөнин кичээлдер биле алаштыр элтиргенин чынып алган. Бо өөрликте чылдында Тыванын сураалыг чогаал-

чызы эртемден этнограф М. В.-Х. Кенин-Лопсанын «Тыва улустун бунууну ужурлары» деп номундан улусу чагылаалык ада-иелер улуг сонурга-биле өөренип кыштааннар. Оон бир чижээнге апрельде болган бир кичээлге эге класс башкылары 9 укчуларыныкы хевирлерин билдирип аягылап турар элтиргени ада-иелерге дык солун болганын айтып болур.

Ада-ие университетинин шко-лын хоочун башкыны Ульянов Семёновна Лойгу чогаалдык, чаа-чаа дилчээшкенин элтирдип турар.

Кызыл-оол КУУЛАР. Бай-Дар суур.

КУШТАР — БИСТИН ӨННУКТЕРИВИС

Мындай темалык неделенин, Шамалыг школанын өөреникчелер биология башкызы Ч. О. Кууларын удуртулгасы-биле органдыстарт элтирген. Анаа «Халында»

«Матпадак», «Дурулар» отрядтарын кластары иделкейлиг кинжи, тускай шаңналыгы алааннар.

Сапа МОНГУШ. Кызыл кокуун.

